

KULTURA

Kovačić je vodio dnevnik gradnje crkve i bio je prvi arhitekt u Hrvatskoj koji koristi fotografije kako bi imao bolji pregled terena i susjednih zgrada. Za njega, naime, crkva nije bila samo građevinski objekt nego sastavni dio gradske četvrti i bilo mu je bitno kako će ona izgledati u odnosu na prostor

**EKSKLUZIVNO
KAKO JE GRAĐENA CRKVA SV. BLAŽA,
REMEK-DJELO HRVATSKE MODERNE**

Nitko nije vjerovao da će velebna kupola izdržati

Viktor Kovačić prespavao je noć
u crkvi kako bi to dokazao

PIŠE LANA BUNJEVAC | SNIMKE MUZEJ GRADA ZAGREBA

Legenda kaže da je, nakon što je završio izgradnju crkve sv. Blaža u Zagrebu, arhitekt Viktor Kovačić u njoj morao prespavati jednu noć kako bi dokazao lokalnim građevinarima i inženjerima koji su sumnjali da se crkva, točnije kupola izgrađena od armiranog betona, neće srušiti. Mnogi su znatiželjnici prob-

djeli noć pored crkve očekujući što će se dogoditi, no kupola je izdržala, ne samo tu noć nego i desetljećima poslije, a crkva sv. Blaža i danas se ubraja u najljepše zagrebačke sakralne građevine.

Ova anegdota često se prepričavala u arhitektonskim krugovima i samo je jedna od zanimljivosti vezanih uz izgradnju crkve sv. Blaža, na koju će nas podsjetiti i ve- ➤

lika izložba pod nazivom "Ikona hrvatske moderne - zagrebačka crkva sv. Blaža od 19. do 21. stoljeća", koja se 1. lipnja otvara u Muzeju grada Zagreba.

- Povod izložbi bila je prošlogodišnja 100. obljetnica otvorenja župe i crkve za javnost, a želja nam je i da se prisjetimo Viktora Kovačića jer crkva sv. Blaža doista jest građevina koja je remek-djelo samog Kovačića, a ujedno i početak moderne u Hrvatskoj. Dio izložbe također ćemo posvetiti i svim onim umjetnicima koji su nakon Kovačićeve smrti radili na dovršenju crkve, a prikazat ćemo i povijest župe sv. Blaža - kaže kustosica izložbe Vesna Vrabec.

RAZLIČITE LOKACIJE Zamisao o gradnji crkve i župnog dvora na tom području javila se još sedamdesetih godina 19. stoljeća na poticaj ondašnjeg prebendara Eduarda Suhine. Kao moguće mjesto gradnje crkve spominjale su se različite lokacije: područje Ciglane, i to u osi Kačićeve ulice, potom Ilički trg, te ugao Krajiške i Primorske ulice. Grad se, naime, krajem 1880-ih godina naglo razvio, pa se pojavila potreba da se osnuje nova župa, tj. da se župa sv. Marka razdvoji na nekoliko župa. Prebendar Eduard Suhina napravio je 1886. godine elaborat o osnivanju dviju novih župa - župe sv. Križa i župe sv. Blaža, a za lokaciju potonje darovao je prebendarsko zemljište na uglu Prilaza Gjura Deželića, koji se tada zvao samo Prilaz, i Primorske ulice.

Prilaz Gjura Deželića jedna je od ključnih gradskih prometnica koja se počela razvijati sa širenjem grada. Trebala je to biti protočna prometnica koja će spajati Zapadni (tada Južni) kolodvor i centar grada i tako rasteretiti Ilicu. No, kad je 1878. počela gradnja Rudolfovih vojarni, ideja protočne prometnice je prekinuta. Na tom potezu gradilo je niz istaknutih arhitekata: Kuno Weidmann, Jakov Josip Grahor, Rudolf Lubynski, Martin Pilar, Aladar Baranyai...

1889. donesena je odluka o osnivanju župe i osnovan je građevni odbor koji je odlučio za izgradnju crkve angažirati arhitekta Josipa pl. Vancaša, koji je tada radio u Sarajevu kao arhitekt u službi vlade. Tijekom tog razdoblja više se puta zbog financijskih razloga odustajalo od gradnje crkve, no s vremenom je došlo do polemike u javnosti da bi trebalo raspisati javni natječaj, u kojoj su prednjačili upravo Kovačić i Vjekoslav Bastl kao predstavnici mlade generacije arhitekata. "Ne radi se o nabavi vrata ili rešetki za kanale, već o prinosu našoj nacionalnoj kulturi", isticao je Kovačić. Natječaj je najzad i raspisan u kolovozu 1908. godine i bio je otvoren samo za hrvatske arhitekate, a uvjetovao je da se osim crkve "imaju podići i župni dvor i najamne kuće". U natječajnoj komisiji bili su Hermann Bollé, Robert Frangeš Mihanović, Janko Holjac, Milan Lenuci, Martin Pilar, Izidor Kršnjavi, Julije Stanisavljević i Feliks Suk, a pozvan je bio i Cornelius Gurlitt, profesor Visoke tehničke

SAM ARHITEKT KOVAČIĆ INZISTRIRAO JE DA SE ZA PROJEKT NOVE CRKVE RASPIŠE JAVNI NATJEČAJ. "NE RADI SE O NABAVI VRATA ILI REŠETKI ZA KANALE, VEĆ O PRINOSU NAŠOJ NACIONALNOJ KULTURI", ISTICAO JE

SJEĆANJENA VELIKOG ARHITEKTA
Kustosica izložbe Vesna Vrabec kaže kako je crkva sv. Blaža Kovačićevo remek-djelo

škole u Dresdenu, tada vodeći stručnjak za urbanističku problematiku i djed i imešnjak Corneliusa Gurlitta, o kojem su prije nekoliko godina pisali svi svjetski mediji nakon što je otkriveno kako je u svom stanu u Münchenu skrivao nacističko blago.

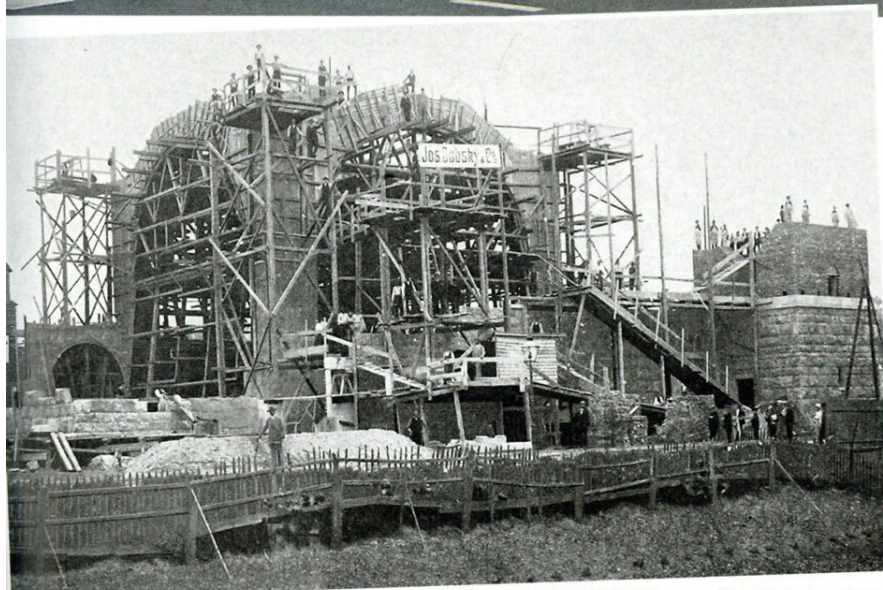
AVANGARDNI ARHITEKT Na raspisani natječaj pristiglo je devet osnova, a Kovačić je pobijedio ispred Dionizija Sunka i Vjekoslava Bastla s programom nazvanim "Deo". Nastojao je uspostaviti nacionalni crkveni stil koji bi bio u opreci s germanskom arhitekturom, a izvore je vidio u starohrvatskim predromaničkim crkvama.

ZBOG SVOJIH NAPREDNIH POGLEDA NAŠAO SE NA UDARU MALOGRAĐANSKE SREDINE PREDVOĐENE BOLLÉOM I KRŠNJAVIM. ZBOG TOGA NEKOLIKO GODINA NIJE MOGAO U ZAGREBU OSTVARITI ZNAČAJNIJE RADOVE

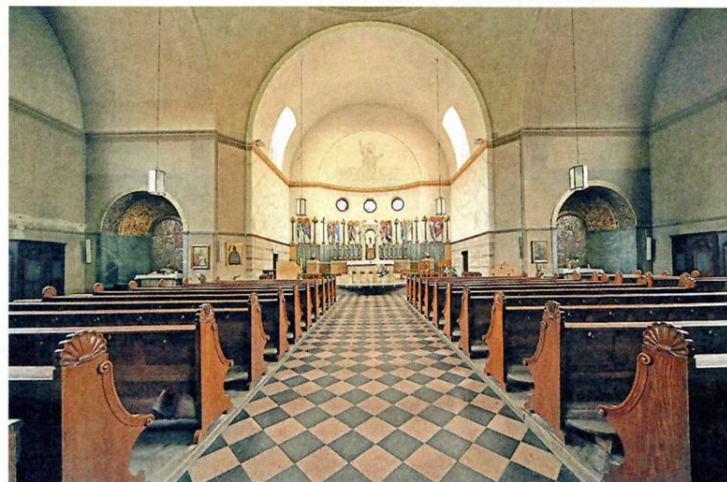
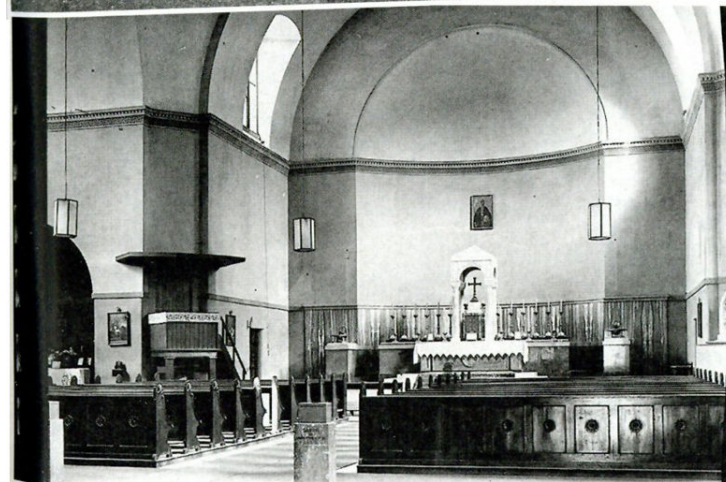
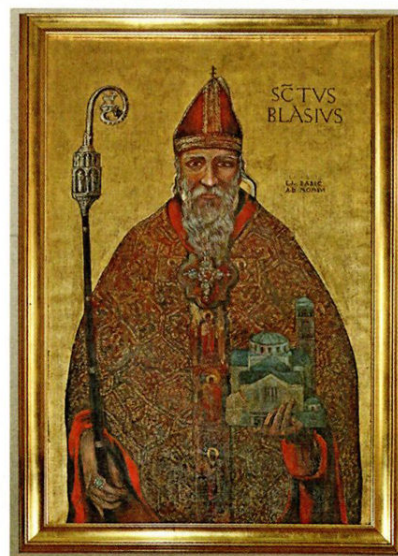
Viktor Kovačić rođen je 1874. u Ločen Dolu kraj Rogaške Slatine, u seljačkoj obitelji. Vrlo brzo kao siročić odlazi stricu u Graz, gdje završava obrtničku školu, a sa 17 godina dolazi u Zagreb, gdje prvo radi kao vježbenik u građevnoj tvrtki Carnelutti, a zatim i u ateljeu arhitekta Kune Waidmanna, koji ga, uvidjevši njegov talent, ubrzo preporučuje Hermanu Bolléu. Studij arhitekture završio je na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču kod profesora Otta Wagnera. U Beču je upoznao i Adolfa Loosa, s kojim je cijelog života ostao blizak prijatelj, te je prihvatio i njegove nazore o pročišćenju arhitektonskih oblika. Nakon diplome, 1899. godine, vraća se u Zagreb, gdje se vrlo brzo uključuje u javni život. Već 1900., inspiriran Wagnerovim učenjem, objavljuje u časopisu Život članak pod nazivom "Moderna arhitektura", što je bio prvi arhitektonski tekst u Hrvatskoj zbog kojeg su ga i prozvali ocem hrvatske moderne arhitekture. Zbog svojih naprednih pogleda našao se na žestokom udaru konzervativne i malograđanske sredine predvođene Bolléom i Kršnjavim. Zbog tog sukoba Kovačić nekoliko godina nije mogao u Zagrebu ostvariti značajnije radove i uglavnom je životario uređujući interijere. Kršnjavi je o njemu jednom prilikom izjavio: "Cijelu mi je sobu vrlo dobro, jednostavno i ukusno dekorirao mladi arhitekt Kovačić (darovit čovjek, šteta što je takova lijenčina). Sjedi po kavanama i razgovara o svojim osnovama, koje kani izraditi a koje nikada izraditi neće, a kraj toga gladaže..."

Kolege arhitekti smatrali su Kovačića avangardnim: vodio je dnevnik gradnje crkve i bio je prvi arhitekt u Hrvatskoj koji koristi fotografije kako bi imao bolji pregled terena i susjednih zgrada. Za njega, naime, crkva nije bila samo građevinski objekt, već sastavni dio gradske četvrti i bilo mu je bitno kako će ona izgledati u odnosu na prostor. Fotografije su, kako u svojoj monografiji o Kovačiću navodi Krešimir Galović, vjerojatno nastale zimi krajem 1908. ili početkom 1909. godine, a Kovačić bilježi snijeg koji pada, zagrebačku maglu, ogoljena stabla, blatnjave i bljuzgave ceste, kuće i dvorišta.

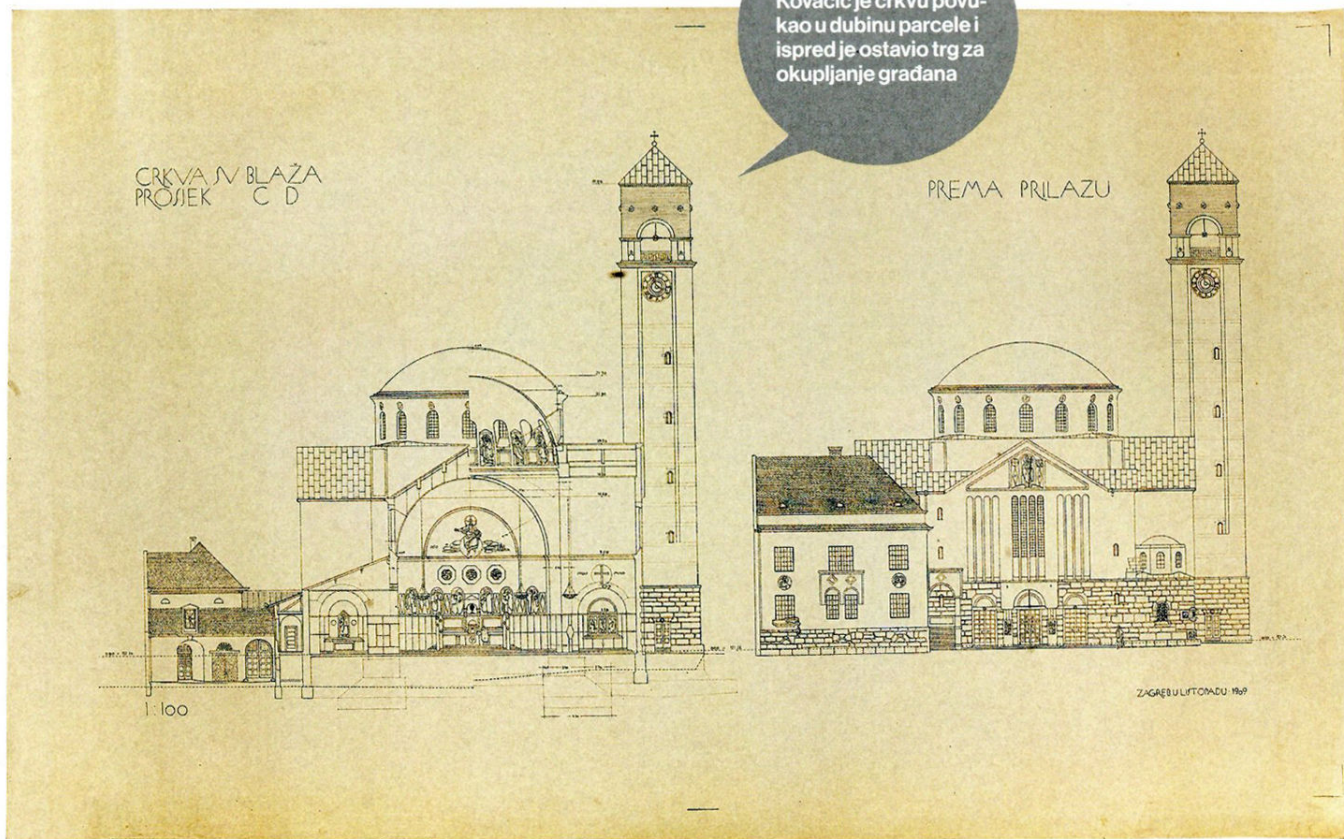
STUDIJSKO PUTOVANJE Nakon što je potpisao ugovor o izgradnji crkve, Kovačić u travnju 1909. odlazi na studijsko putovanje u Italiju, za što se osobno zauzeo Izidor Kršnjavi. Posjetio je Firenzu, Padovu, Veronu, Luccu, Pistoju, Pisu i Ravennu, gdje su ga se posebno dojmili tamošnje rano-krišćanske crkve, a uзор su mu bile i dvije građevine u Beču: Crkva sv. Leopolda na Stannhofu Otta Wagnera i kapela Maxa Hegelea na bečkom centralnom groblju. Crkva sv. Blaža bila je zamišljena kao kompleks sa župnim dvorom i kućom za zvonara i imala je predviđenu armiranobetonsku konstrukciju kupole, a zbog nepovjerenja u dotad nekoristeni materijal, građevni ➤

LJEPOTICA
 Crkva sv. Blaža jedan je od naj-ljepših sakralnih objekata u Zagrebu. Jedna je i od prvih na svijetu crkava s armiranobetonskom kupolom. Unutrašnjost crkve nikada nije napravljena po Kovačičevim nacrtima. Nakon njegove smrti unutrašnje uređenje radi arhitekt Stjepan Hribar

Kovačić je crkvu povukao u dubinu parcele i ispred je ostavio trg za okupljanje građana

odbor sumnjao je da bi Kovačić to znao sam napraviti, pa su odlučili da statičke proračune i troškovnik za kupolu izradi inženjer Milan Čalogović iz Rijeke.

Bila je to jedna od prvih crkava na svijetu s armiranobetonskom kupolom, a njena gradnja trajala je od 1912. do 1915. godine.

- Najveća vrijednost Kovačićeve nacrtu bila je što on građevinu povlači malo u dubinu te parcele i ispred ostavlja manji prostor trga za okupljanje građana, da bi se ležernije moglo ulaziti u samu crkvu, a ne direktno s ulice - i to je bila možda prevaga za njegovu pobjedu na natječaju, uz, dakako, sam izgled crkve. Riječ je o centralnoj građevini u obliku grčkog križa, s kupolom nad križištem i izdvojenim zvonikom što malo asocira i na Mediteran. Ovakva građevina je i mala crkva sv. Križa u Ninu, a ono što je možda pokupio iz Ravenne su tordirani stupići koji se nalaze na fasadi kao dekorativni element - objašnjava Vrabec i dodaje da je nakon povratka iz Italije Kovačić uveo neke promjene u svoje nacрте: očistio je građevinu od prvotno zamišljenih ukrasa, maknuo je skulpture i jednostavnije je riješio zabat, koji je dekorirao manjim mozaikom no što je prvotno bilo zamišljeno. I ono najvažnije, maknuo je stožasti krov zamišljen iznad kupole, koju tako otvara u svojoj njezinoj raskoši te ona postaje ne samo građevni već i dekorativni element, a na nju je primijenjeno ono što je napisao u svom traktatu, kako arhitekt mora graditi suvremenim materijalima za suvremenog čovjeka, ali poštujući i arhitektonsku tradiciju.

Na unutarnjem uređenju crkve Kovačić je radio s prvim župnikom Svetozarom Ritigom, no zbog izbijanja Prvog svjetskog

rata stalo se s radovima i uređenje nikada nije izvedeno prema Kovačićeve projektna. Nakon rata osnovan je građanski odbor za unutarnje uređenje crkve; uoči Božića 1916. dovršene su jaslice po nacrtu kipara Vojte Braniša, a godinu ranije u crkvu su postavljene i orgulje.

PALAČA BURZE Nakon Prvog svjetskog rata Kovačić gradi svoje drugo kapitalno djelo, palaču Burze. a 1920. postaje predavač na Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu, gdje su mu učenicima bili Alfred Albini, Juraj Denzler, Emmanuel Deutsch, Egon Steinman i Ernest Weissman. Krajem 1923. oženio se 17 godina mladom učiteljicom Terezom Arhanić, a jedan njegov poznanik opisuje kako je toga dana "uzeo fijaker, odveo se s budućom ženom u Remete, pozvao zvonara i jednog seljaka za kumove, crkveno se vjenčao i odmah se vratio u Zagreb". Kraj gradnje Burze Kovačić je dočekao u sanatoriju, gdje umire 21. listopada 1924. od komplikacija izazvanih upalom bubrega.

"SOBU MI JE VRLO DOBRO DEKORIRAO MLADI ARHITEKT KOVAČIĆ. DAROVIT ČOVJEK, ŠTETA ŠTO JE TAKOVA LIJENČINA. SJEDI PO KAVANAMA I RAZGOVARA O TOME ŠTO ĆE RADITI I GLADUJE", PIŠE O KOLEGI KRŠNJAVI

- Nakon Kovačićeve smrti, dio radova na crkvi dovršio je njegov učenik i asistent Alfred Albini, a potom je angažiran arhitekt Stjepan Hribar. On je zadržao čak i Kovačićeve nacрте za svijećnjake koji stoje na oltaru. Glavni oltar postavljen je na Božić 1932. prema projektu Stjepana Hribara i kipara Ive Kerdića, a na jednoj fotografiji posvećenja oltara vidimo kako je dobra bila Kovačićeve zamisao da ispred crkve ostavi prazan prostor što je jako dobro funkcioniralo pri takvim velikim, masovnim dolascima građana. 1938. Hribar je u suradnji sa slikarom Ljubom Babićem i kiparom Kerdićem izveo pokrajnji oltar Presvetog Srca Isusova, a četiri godine kasnije izveden je i oltar Majke Božje, kao i reljef sv. Antuna u predvorju crkve koji je u bijelom mramoru islesao Ivo Kerdić. Hribar je radio i ispovjedaonice, a zamjerka na njegov rad je ta što je zazidao tri prozora na apside svetišta, gdje je Kovačić zamislio vitraje vezane uz samoga svetoga Blaža - priča kustosica Vrabec.

Na izložbi će biti prikazana i najnovija obnova koju je predvodio arhitekt Željko Kovačić, kao i neostvorena promišljanja: Jerko Fabković pripremao je kartone za oslikavanje crkve, a Boris Bučan radio je prijedloge za vitraje u križevima. Željko Kovačić dodao je novi oltar, ali je zadržao i stari, mozaik u konhi apside radio je Tomislav Buntak, svece Zlatko Kauzlaric Ataç, dok vitraje koje je Željko Kovačić ponovno otvorio potpisuje Zlatko Keser. Izložba ostaje otvorena do 25. rujna.

O jednoj od najljepših gradskih sakralnih građevina u Muzeju grada Zagreba otvara se izložba 1. lipnja